

**ЕСТЕТИЧНА КУЛЬТУРА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА У КОНТЕКСТІ
ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ**

У статті аналізуються теоретичні засади інтегрованого підходу до формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва

Наголошується на необхідності оновлення змісту художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на засадах інтегративного підходу.

Ключові слова: естетична культура, інтеграція, інтегративний підхід, майбутні учителі образотворчого мистецтва.

Постановка проблеми. Сучасний етап соціально-економічних, науково-технічних та культурних перетворень в Україні зумовлює необхідність кардинальних змін у системі мистецької освіти, оновлення змісту, впровадження нових форм і методів навчання та виховання, які забезпечують формування нового покоління ініціативних, цілеспрямованих, креативних, висококультурних педагогів. Домінуючого значення у цьому питанні надається естетичній культурі учителів, зокрема вчителів образотворчого мистецтва – молодих і досвідчених, які мають знаходити і втілювати у практичному вимірі школи форми і методи збагачення світогляду учнів естетичними реаліями, повинні формувати у них естетичний смак, розуміння естетичних явищ (прекрасного і потворного, трагічного і комічного тощо). Безперечно, в глобалізаційних суспільних умовах ця

проблема має особливу актуальність, особливо зважаючи на нівелювання сталих цінностей у соціумі, на втрату художньо-естетичних та морально-етичних орієнтирів.

У контексті пошуку шляхів подолання означеною проблеми сучасна мистецька освіта активно переходить з позиції фахово-сцієнтистської до універсально-гуманітарної, увага акцентується на формування таких якостей вчителя образотворчого мистецтва, які перетворюють його на педагога-митця з формованою естетичною культурою, яка впливає на всі аспекти його професійно-педагогічної діяльності, вносить в них гуманістичне творче начало.

Водночас, враховуючи, що у сучасному мистецтві виникли нові тенденції, нові напрями, які або самі по собі є інтегрованими, або сприяють і визначають необхідність вироблення компаративного аналізу різних явищ у мистецтві, означені реалії сучасної художньої культури дають підстави для інноваційного розширення можливостей системи художньо-педагогічної освіти. Відповідно, формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва, повинна будуватися на таких методологічних засадах, які б відповідали новому світогляду її завдань і функцій в сучасному суспільстві.

Основоположними аспектами, що здатні змістити акценти у змісті підготовки вчителів мистецьких дисциплін і суттєво вплинути на процес формування естетичної культури педагога-художника, який буде творцем, носієм, а не руйнівником найвищих цінностей (природи і людини, духовності й моральності, шляхетності й чесності), є ідеї гуманізації, діалогу культур, зближення і взаємне збагачення науки і мистецтва, інтеграції художньо-гуманітарних дисциплін

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень і публікацій свідчить про те, що проблема інтеграції змісту вузівської підготовки спеціаліста присвячено чимало досліджень (А. Беляєвої, В. Беспалько, С. Гончаренка, Р. Гуревич Ю. Жидецького, Я. Кміта,

С. Клепко, Е. Коваленко, О. Шевнюк). Інтегративний підхід у викладанні гуманітарних дисциплін є предметом дослідження Т. Браже, З. Гельман, І. Зверев, В. Кузін, О. Милованова, А. Ятайкіна та ін. Дослідженню різних аспектів інтеграції у мистецькій освіті присвятили свої праці Е. Гайдамака, С. Коновець, Л. Масол, Б. Юсов, О. Отич, О. Рудницька, О. Щолокова. Обґрунтовуючи педагогічну доцільність цього явища, вчені наголошують на тому, що саме інтеграція у мистецькій освіті виступає рушійною силою, що сприяє взаємному підпорядкуванню усі змістові елементи вивчення окремих дисциплін, усі види роботи у навчально-виховному процесі з метою оптимальної підготовки фахівця мистецьких дисциплін.

Проте залишаються не розкритими наукові основи інтегративного підходу, відкритим є питання розуміння його як вагомого підґрунтя формування естетичної культури педагогів-художників.

Формулювання мети статті. Актуальність і важливість окресленої проблеми, її суспільно-педагогічне значення й недостатня теоретична та методична розробленість зумовили мету статті, яка полягає у необхідності обґрунтування інтегративного підходу як методологічних основ формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва у педагогічних університетах.

Виклад основного матеріалу. В основу інтегративного підходу покладається *філософське* розуміння поняття "інтеграції" (від латинського – integration – відновлення, заміщення; *integrer* – цілий) як глибокого процесу внутрішньої взаємодії, взаємопроникнення та взаємозв'язку наукових знань, як процес і результат об'єднання елементів, яке супроводжується ускладненням, зміцненням зв'язків між ними (Б. Ахлебінська, І. Герасимов, Б. Кедров, А. Урсул, М. Чепіков); *психологічне* (Ю. Самарін, А. Смірнов, Д. Брунер) як певний спосіб мислення про відповідні явища і процеси, характеризує процес засвоєння знань як поступовий перехід від вузьких, локальних уявлень до ширших зв'язків і набуття на кінцевому етапі міжсистемних (міжпредметних) асоціацій, де вони є найскладнішим

різновидом зв'язків психологічних процесів, і саме такі зв'язки забезпечують повноту і цілісність знань, об'єктивне відображення навколишнього світу у свідомості людини; а також *педагогічне* – встановлення цілісності на основі сутнісних зв'язків між відносно незалежними об'єктами, процесами, явищами (Н. Абрамова, В. Асмус, С. Баготський, В. Беспалько, П. Дишлєвий, В. Енгельгардт, І. Зверєв, В. Ільченко, Б. Кедров та ін.)

Таким чином, інтегративний підхід передбачає вміння комплексного застосування знань, їх синтезу, коли перенесення ідей і методів з однієї науки в іншу лежить в основі творчого підходу до наукової, інженерної, художньої діяльності людини в сучасних умовах науково-технічного прогресу [3, с. 8].

Важливою є принципова позиція вчених, які підкреслюють роль інтеграції у художньо-педагогічній освіті (О. Рудницька, Л. Масол, Б. Юсов, О. Отич, С. Коновець та ін.).

На думку О. Рудницької, подолання художньої однобічності суб'єкта мистецької освіти, формування його поліхудожньої свідомості уможлиблюється на основі інтегрованих знань за принципом галузевого взаємопроникнення та усунення міждисциплінарної відокремленості у вивченні предметів художньо-гуманітарного циклу. Науковець сформулювала унікальне положення про те, що зміст предметного навчання мистецтву слід розглядати в інтегративному контексті як спорідненість різних елементів знань про особливості розкриття багатоаспектності довколишнього світу, відображення реальності розмаїтою "мовою" ліній, барв, звуків, які людина сприймає за допомогою зору, слуху та інших органів чуттів [7].

Інтегративний підхід у формуванні естетичної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва закладає розуміння виникнення *синтезії* (від грецького *synaisthesis* і означає змішане відчуття) – розуміється психічний комплекс, що забезпечує сприймання, пізнання та оцінювання дійсності; багатоаспектне чуттєве сприймання явищ світу; цілісна їх проекція на екран психіки; безпосередньо-кваліфікаційний аспект акту сприймання;

переживання й ефект „психічної хвилі”, що підноситься від рівня рефлекторних емоційних реакцій до рівня відгуку почуттів [7, с. 274].

В. Доманський зазначає, що у своїй практиці вчитель, спираючись на теорію синестезії, використовує різні види мистецтв для створення цілісного уявлення про історичну епоху, типі культури, художньому образі, тим самим, включаючи різні рецептори учнів. При цьому один психофізичний механізм доповнює інший. Так музика викликає слухове уявлення, живопис – зорові, архітектуру – просторові, що створює цілісну картину буття [1].

Для майбутніх учителів образотворчого мистецтва синтезійність, яка актуалізує спектр комплексних асоціацій особистості, її здатність оперувати виразно-мовними аналогіями суміжних мистецтв стимулює досягнення багатоплановості художнього смислу, виявлення невисловленого, непоясненого, зачіпає найпотемніші сфери їхнього чуттєвого мислення, відкриває шлях до синкретичної повноти відчуттів у єдності свідомого і позасвідомого [9].

На переконання О. Отич, інтеграцію мистецтв "доцільно розглядати як вид взаємодії, що становить собою таку єдність різновидів мистецтва, в якій: зв'язок їх між собою є більш сильним, ніж у комплексі, але не такий застиглий, як у синтезі; зберігається їх специфічність й відносна автономність, що передбачає можливість їх диференціації на самостійні види мистецтв" [6].

При опануванні майбутніми вчителями образотворчого мистецтва комплексом виразально-зображувальних засобів і прийомів створення художнього образу у різних видах мистецтв дає можливість досягнути і зіставити різні мови мистецтв, що створює основу активізації уяви, асоціативного мислення, збагачення емоційно-почуттєвої сфери сприйняття мистецтв та загалом естетичного відношення до світу прекрасного.

Л. Масол, обґрунтовуючи мистецько-культурологічні передумови інтеграції в мистецькій освіті, зауважує, що "інтеграція сьогодні набуває статусу своєрідного "провідника" ідей гуманітарної методології, яка активно

проникає у сферу педагогіки, мистецтва, модернізує її на нелінійних засадах, дозволяє враховувати безліч імовірнісних факторів" [5, с. 11-12]. У контексті інтерпретації мистецьких явищ, їх естетичного потенціалу, символічної природи, образного насичення, стилістичної специфіки важливим є застосування продуктивних методологічних прийомів. У цьому аспекті інтегративний аналіз певних творів є ефективним методологічним принципом, що дозволяє цілісно, системно досягнути той чи інший твір мистецтва. Л. Масол логічно пояснює цей процес через природній синкретизм мистецтва, однією з тенденцій якого є інтеграція, зумовлена природним тяжінням до генетичної "родової єдності" [5].

Саме на цій основі відбувається досягнення майбутніми вчителями образотворчого мистецтва певної "універсальності" їх художньо-естетичного знання, адже можливості мистецтв збагачувати духовні сили особистості, вчити переживати глибоку єдність з усім світом і людством у цілому значно посилюють ціннісну орієнтацію естетичній свідомості, як "живу думку", яка працює максимально вільно, з певними ціннісними установками, тобто вона набуває глибинного особистісного смислу для кожної особистості.

Підготовка майбутнього вчителя мистецьких дисциплін повинна узгоджуватися з тим, що навчальний предмет потрібно розцінювати не лише з точки зору його інформаційного, знаннєвого насичення, а й враховувати, які звички, структури мислення можуть бути сформовані в процесі його вивчення. Сучасні філософи доводять, що мислення людини і об'єктивний світ підкорюються одним і тим же законам, і тому вони не можуть суперечити один одному в своїх результатах, а повинні узгоджуватися між собою (Б. Кедров, С. Клепко).

Пам'ять людини, – вважає С. Клепко, – здатна до інтеграції, доповнення та перетворення одержаної інформації. Рівень розвитку цих здібностей створює неповторний індивідуальний механізм творчого потенціалу особистості, в якому раціональне, емоційне та вольове перебувають у взаємозв'язку [2]. Це в свою чергу допомагає майбутньому

вчителю образотворчого мистецтва долати лінійне (предметне) мислення, перетворювати, переосмислювати, нарощувати та інтегрувати нові знання, розв'язувати завдання побудови цілісної картини світу.

Інтегративний підхід у процесі навчання майбутніх вчителів образотворчого мистецтва створює концептуальні зв'язки між різними галузями знань, що дозволяє змінювати якісні параметри змісту як цілого, але й стимулювати нове знання, яке не завжди забезпечується відокремленим засвоєнням цих елементів (відбувається своєрідний перехід кількості в якість).

Характерною ознакою викладання дисциплін на основі інтегративного підходу є те, що інтеграція знань відбувається на міждисциплінарному рівні, що виявляється у використанні законів, теорій, методів однієї навчальної дисципліни при вивченні іншої, де систематизація змісту приводить до пізнавального результату, який полягає у формуванні цілісної картини світу.

Міждисциплінарна інтеграція на основі базової дисципліни образотворчого мистецтва з урахуванням основних його функцій, а саме: естетичної (як засіб формування творчого духу і ціннісних орієнтацій); світоглядної (залучати суб'єкта сприймання до світу художньої реальності); пізнавально-евристичної (єдність просвітництва і освіти); художньо-концептуальної (образотворче мистецтво як аналіз стану світу); комунікативної (художнє спілкування); виховної (як катарсис) та гедоністичної (від гр. hedone – задоволення) – передбачає інтеграцію змісту спеціальних художніх дисциплін.

Оволодіння майбутніми вчителями образотворчого мистецтва основами художніх і естетичних знань сприяє як художньо-естетичному сприйняттю та оцінці прекрасного в навколишній дійсності. При цьому естетичне сприймання є базовим поняттям, що означає здатність особистості до вичленення в явищах дійсності, у мистецтві процесів, якостей, властивостей, які породжують естетичні хвилювання, а художнє сприйняття

як вид художньої діяльності, що відображений у цілеспрямованому і цілісному сприйнятті мистецьких творів як естетичної цінності, яке супроводжується естетичними переживаннями та асоціативними уявленнями [7] – його органічна складова.

Синтез теоретичних знань та практичних умінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва з рисунку, живопису, композиції, кольорознавства, декоративно-ужиткового мистецтва, історії мистецтв є базовою основою для здійснення художньо-естетичної діяльності, в процесі якої розвивається естетична активність особистості. Йдеться про те, що художньо-творча діяльність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва набуває естетизованого характеру, пронизана ідеями на користь прекрасного, що сприяє формуванню здатності естетично сприймати і оцінювати явища життя і мистецтва, пробуджує сприйнятливність до прекрасного, стимулює вміння перетворювати навколишній світ і самого себе "за законами краси".

Загальновизнаним є твердження науковців, що естетична діяльність ширша за художню, тому що її результатом стають не тільки твори мистецтва, а й предмети побуту, засоби виробництва тощо. Однак художня діяльність не вичерпується естетичним змістом, оскільки художня діяльність – це творчість не тільки за законами краси, але й за законами добра, справедливості тощо. Естетична діяльність і в її онтогенетичному, і у філогенетичному планах передує художній; у художній діяльності естетична набуває свого вищого втілення; у художній діяльності закріплюються вищі досягнення й тенденції естетичної діяльності.

Суттєвим фактом є те, що формування естетичної культури майбутнього вчителя образотворчого мистецтва на основі інтегративного підходу сприяє усвідомленню студентами, що мистецтво не можливо розглядати відірвано від природи. "Природа є мірою мистецтва, мистецтво є наслідуванням природи, бо мистецтво здатне наслідувати природу й намагається зображати щось таке, яке воно бачить що його створює природа. Чимало видів мистецтв мають свій початок і походять від створінь природи:

малювання – від тіней, будинки від печер, вітрила – від лету птахів, що має для себе якийсь зразок. Внаслідок цього одні називали це мистецтвом, подібним до природи, а інші – "другою природою" [4, с.121]. Осмислення того, що природа є зразком для мистецтва і чим більше воно наслідує природу, тим воно досконаліше, стає для педагогів-художників новою світоглядною площиною для власного художньо-естетичного пізнання.

Інтеграція природничо-наукового і художньо-педагогічного знання у майбутніх учителів мистецьких дисциплін очевидна. "Якщо людина не володіє сумою знань в галузі хімії, кібернетики та механіки, то вона зможе нормально прожити безбідно і безболісно, але якщо не володіє екологічним пізнанням, екологічною мораллю, і світоглядом, екологічною відповідальністю перед природою і суспільством, то їй погрожує неповноцінне здоров'я, ущербність в почуттях і думках, в розумінні краси й істини природи, сприйнятті прекрасного і світлого, що є в оточуючому нас світі природи" [8, с. 50].

Висновки дослідження. Отже, застосування інтегративного підходу до формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва змінює акценти з побудови педагогічного процесу з предметноцентризму до її поліцентричності, долає роздрібненість, хаотичність, фрагментарність професійних знань, диференційованих за різними навчальними дисциплінами. На стику наявних предметних знань має бути сформована система інтегрованих художньо-педагогічних знань, що сприяє формуванню естетичної культури майбутніх педагогів-художників. Відповідно, постає питання щодо необхідності оновлення змісту, форм, методів і засобів художньо-педагогічної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва на засадах інтегративного підходу у педагогічних університетах.

1. Доманский В.А. Литература и культура: Культурологический подход к изучению словесности в школе: Учеб. пособ. / А. Доманский. –М., 2002. – 326с.

2. Інтеграція і поліморфізм знання у вищій освіті. Ч.1 [Текст] / С. Клепко // Філософія освіти. – 2005. – №2. – С. 20-35.
3. Камінський Б.Т. Проблема інтеграції дидактичних комплексів у цілісну педагогічну систему [Текст] / Б.Т. Камінський // Наукові записки: Ч.2 (педагогічні та історичні науки). – К.: НПУ, 1999. – С. 63-69.
4. Людина і довкілля. Антологія: У 2кн. Кн.: Людина і довкілля в українській духовності / Упоряд., автор вступ. розділів, біогр. довідок та коментаріїв В.С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1995. – 432 с.
5. Масол Л. Впровадження нових програм з мистецтва і художньої культури / Л. Масол // Мистецтво та освіта. – 2001. – №3. – С. 27-30.
6. Отич О.М. Мистецтво у змісті професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання: навч.-метод. посіб. / Олена Отич. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2005. – 200 с.
7. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: Навч. посіб. / О.П. Рудницька. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
8. Хотунцев Ю.Л. Экологизация системы образования (проблемы и принципы, значение и роль) / Ю.Л. Хотунцев // Стандарты и Мониторинг в образовании // Информационный журнал. – 2001. – №6. – С. 49-59.